

CIVILNÁ OBRANA NA SLOVENSKU V ROKOCH 1945 – 1958

JAN ŠTAIGL

ŠTAIGL, J.: Civil Protection in Slovakia during the Years 1945 – 1958. *Vojenská história*, 5, 1, 2001, pp 66 – 85, Bratislava.

In the introduction of the study the author characterises the condition in which the Civil Protection occurred shortly after the World War II. He describes the chaotic situation of the Czecho-Slovak Army and the whole society. He refers to the fact that in 1948 there comes to some change. In the study the author describes the changes accompanying the Civil protection, process of district and regional headquarters establishment. He drafts the rise of imagination about the symbiosis of the Ministry of National Defence, the Ministry of Interior and state administration departments. In 1952 regional staffs, department authorities and public formations were established and at the same time also cadre military troops were incorporated into newly established troops of the Ministry of Interior. He pays attention to military elements of the Civil Protection, namely the CP staffs of individual grades, security detachments of these staffs, the CP cadre and territorial military formations as well as to the CP non-military elements to which the CP territorial services, the CP units and formations at facilities and the CP co-operation formations in towns and villages belonged. In the final part the paper deals with the CP system reconstruction according to the principles set by the CSR Government Resolution of 15 January 1958 that determined main directions of its construction and development in the conditions of possible use of nuclear, biological and chemical weapons and simultaneously within its interconnection with other defence measures of the State.

Military History. Slovakia. Civil Protection. 1945 – 1958.

Skúsenosti druhej svetovej vojny potvrdili rastúci význam už v mieri pripravených zložiek a opatrení na ochranu civilného obyvateľstva, komunikačných spojov, priemyselných podnikov a iných dôležitých objektov pred náletmi nepriateľského letectva, ako aj na odstraňovanie ich následkov. V podmienkach obnoveného Československa však prístup k využitiu týchto skúseností nebol jednoznačný. Narážal na rad problémov, ktoré súviseli predovšetkým s existujúcou legislatívou, vymedzením kompetencií a zodpovednosti, s hospodárskymi a finančnými možnosťami štátu, ale tiež s názormi na predpokladaný vývoj medzinárodnej situácie z hľadiska možnosti udržania miery v Európe.

Treba zdôrazniť, že systém protiletectvej ochrany obyvateľstva vytvorený v čase vojny sa po jej skončení v podstate rozpadol. Najmä v českých krajoch „nastalo v protiletectké ochraně téměř absolutní vakuum, neboť celý ohromný aparát protiletectké ochrany byl vybudován (v bývalom protektoráte – pozn. J. Š.) výhradně Němci a podle německého práva. Po vypuzení Němců nezůstalo z této organizace zhora nic, kromě některých stavebních zařízení...“¹ Obnovením spoločnej československej štátnosti, ako aj platnosti čs. predmníchovského právneho poriadku sa tiež na Slovensku skončila účinnosť zákona č. 280/1940 Sl. z. o civilnej protiletectvej ochrane (CPO), podľa ktorého zodpovednosť za túto oblasť v čase vojny malo ministerstvo národnej obrany vtedajšej Slovenskej republiky. Základným legislatívnym rámcom na celom území štátu sa opäť stal zákon o CPO č. 82/1935 Zb., ktorý otázky jej organizovania a riadenia smeroval do pôsobnosti rezortu ministerstva vnútra.

V štruktúre povojnového Ministerstva vnútra ČSR bolo vedením agendy CPO poverené 5. oddelenie jeho III. odboru. Činnosť oddelenia spočiatku silno ovplyvňovali názory, že

¹ Vojenský historický archiv (ďalej VHA) Praha, f. VKPR 1946, kr. č. 5, č. j. 250.

skončením vojny stratili opatrenia protiletectkej ochrany obyvateľstva na dlhý čas svoj zmysel a opodstatnenosť. V súvislosti s tým tu de facto absentovali akékoľvek úvahy o ich obnove, respektíve o zovšeobecnení vojnových skúseností. V podstate jediným výsledkom činnosti oddelenia boli smernice o likvidovaní zariadenia a materiálu protiletectkej ochrany, vydané na základe uznesenia vlády z 27. 11. 1945. Ukladali zabezpečiť postupné odstránenie rôznych stavieb a zariadení, ako boli poľné objekty, protiletectké úkryty, pivničné ošetrovne a pod.

Odlíšny prístup k týmto otázkam zaujímal ministerstvo národnej obrany a konkrétne veliteľstvo letectva pri hlavnom štábe čs. brannej moci. Na základe vyhodnotenia prudkého rozvoja letectva v čase druhej svetovej vojny, spôsobov a účinkov jeho nasadenia, ale tiež vývinu nových lietajúcich prostriedkov ohrozujúcich s veľkou ničivou silou zázemie bojujúcich krajín, sa už od konca leta 1945 intenzívne zaoberalo myšlienkou vypracovania ucelenej koncepcie protivzdušnej obrany a ochrany. Na uskutočnenie tohto zámeru bolo nariadením náčelnika hlavného štábu na veliteľstve letectva vytvorené samostatné oddelenie, ktoré malo dočasne plniť aj úlohu riadiaceho orgánu pre oblasť protiletectkej obrany vojsk, protiletectkej ochrany štátu a pre činnosť hlásnej služby.²

V spolupráci uvedeného oddelenia a ďalších zložiek hlavného štábu bol v polovici roka 1946 spracovaný návrh na obnovu a výstavbu systému protiletectkej ochrany a obrany. Jeho hlavné zásady zhrnul minister národnej obrany v liste ministrovi vnútra z 26. 11. 1946. V úvode listu sa uvádzalo: „Lze s jistotou očekávat, že budoucí válka bude zahájena hned v prvních hodinách přepadem velkých leteckých sil a různých dálkových zbraní (raketové střely). Proto v budoucí válce nelze počítat s postupným budováním protiletectkých opatření, jak tomu bylo během poslední války. Zmobilizování aparátu protiletectké ochrany a obrany nutno provést co nejrychleji.“ Z toho sa mala odvíjať „pečlivá dlhodobá príprava systému“, pričom „nelze... mluvit o protiletectké ochraně civilní nebo vojenské, nýbrž vystává pouze problém protiletectké obrany všeobecné“.³

Systém protiletectkej ochrany mali podľa názorov hlavného štábu tvoriť štyri základné zložky: 1. poplachová a výstražná služba „navazující na správy došlé od hlásné služby armádní“, 2. skupiny svojpomocnej ochrany s úlohou „činit preventivní opatření, chránící buď jednotlivce, obyvatele domu, nebo osazenstvo závodu a vybudovati zařízení jednotlivých podniků, které chrání před útokem ze vzduchu... Kromě toho... odstraňovati malé škody prostředky, které má po ruce...“, 3. mobilné jednotky protiletectkej ochrany určené „na zdolání velkých útoků ze vzduchu“ a zložené z hasičských zborov, technických oddielov na vyslobodzovacie práce, zdravotníckych a veterinárskych oddielov a pomocných služieb (spojovacia, dopravná a pod.), ktoré sa mali budovať vo väčších mestách s vojensky dôležitým priemyslom, 4. pasívne prostriedky, tzn. kryty a iné stavebné zariadenia.

Pre vybudovanie tohto systému, ako list ministra národnej obrany ďalej zdôrazňoval, je potrebné vytvoriť zodpovedajúce legislatívne predpoklady a zriadiť centrálny riadiaci orgán disponujúci širokými právomocami. Existujúci zákon č. 82/1935 Zb. bol podľa MNO „neúčinný pro svoji věcnou zastaralost a jednak mu chybí potřebná prováděcí vládní nařízení a směrnice“ a navyše mu v časti republiky oponovali vojnové skúsenosti z „modernějšího“ zákona č. 280/1940 Sl. z. V tejto súvislosti minister národnej obrany vyjadroval obavu, či je ministerstvo vnútra schopné úspešne riadiť oblasť protiletectkej ochrany. Navrhoval urýchlene novelizovať zákon č. 82/1935 Zb. a zriadiť nový „ústřední orgán pro řízení ochrany a obrany proti leteckým útokům“.

Predstavy MNO o postavení a pôsobnosti uvedeného orgánu konkretizoval priložený návrh hlavného štábu na vytvorenie Najvyššieho úradu protiletectkej obrany (NÚPO) s úlohou

²VHA Praha, f. MNO-HŠ/VL, č. j. 8017/Taj. 1945.

³VHA Praha, f. VKPR 1946, kr. č. 5, č. j. 250.

„prováděti organizační a technická opatření sloužící k zachování bojové a pracovní síly a morálky celého národa proti účinkům útoků ze vzduchu a odstraňovati následky těchto útoků“.⁴

Návrh predpokladal, že NÚPO bude úzko spolupracovať s MNO pri riešení výstavby systému protiletectkej ochrany a obrany z hľadiska vývoja zbraní, materiálnych a finančných otázok a legislatívnych úprav. Súčasne mal „dozerat“ na prípravu zodpovedajúcich opatrení vo všetkých zainteresovaných rezortoch štátnej a verejnej správy. NÚPO mal byť podriadený priamo predsedovi vlády a zabezpečovať realizovanie uznesení Najvyššej rady obrany štátu. Na jeho čele mal byť prednosta v hodnosti vysokého armádneho dôstojníka, ktorého by vymenoval a odvolával prezident republiky. V čase vojny sa NÚPO mal stať „nejvyšším veliteľstvom protiletectkej ochrany“ priamo podriadeným hlavnému veliteľovi operujúcich armád.

Postaveniu a charakteru úloh NÚPO zodpovedala aj jeho navrhovaná organizačná štruktúra. Jej základom mali byť dve oddelenia vnútorne členené na samostatné referáty a ďalej riadiace orgány protiletectkej ochrany jednotlivých ministerstiev, referenti pre veci protiletectkej ochrany pri posádkových veliteľstvách a leteckých oblastiach, poradné zbory: a) vedecké a technické (z pracovníkov vysokých škôl a vedeckých ústavov), b) odborné (zo zástupcov hasičov, Červeného kríža a pod.) a napokon c) orgány pre spoluprácu s masovými spoločenskými organizáciami (Zväz brannosti, Zväz mládeže, telovýchovné organizácie atď.). V oddelení NÚPO/I. sa predpokladal vznik referátov pre veci všeobecné, organizačné, mobilizačné, osobné, legislatívne, právne a rozpočtové, spravodajské a informačné. Oddelenie NÚPO/II. mali tvoriť referáty požiarne, asanačný a chemický, policajný, zdravotnícky, veterinársky, stavebno-technický, spojovacej a výstražnej služby, automobilovej služby, závodnej a svojpomocnej protiletectkej ochrany a dopravnej a poštovej služby.⁵

Iniciatíva hlavného štábu stroskotala predovšetkým na stanovisku ministerstva vnútra, že zriadením NÚPO by boli podstatne obmedzené jeho kompetencie. Negatívny postoj k predloženému návrhu však zaujali tiež niektoré ďalšie rezorty, ktoré argumentovali najmä tým, že „není vhodná doba na vytváraní nových úradů se souběžnými cíly“.⁶ Z týchto dôvodov bol pri hlavnom štábe dňom 15. 2. 1947 vytvorený Inšpektorát protiletectkej ochrany (IPO) s úlohou sledovať vývoj vzdušných zbraní a ochrany proti nim, koordinovať budovanie protiletectkej obrany v armáde a v spolupráci s inými ministerstvami a inštitúciami pripraviť legislatívne, technické a ďalšie podklady na vybudovanie celoštátnej siete protiletectkej ochrany.

Na čelo IPO bol postavený divízny generál K. Janoušek. Už krátko po svojom vymenovaní vypracoval dokument Zásady budovania protiletectkej ochrany, v ktorom zhrnul doterajšie skúsenosti a koncepčné predstavy o perspektívnych opatreniach v tejto oblasti. Ich postupnosť viazal na vývoj medzinárodnej situácie a možnosti národného hospodárstva a finančného zabezpečenia. Vzhľadom na predpokladanú dĺžku zachovania mieru v Európe odporúčal uskutočniť výstavbu nového systému protiletectkej ochrany „bĕhem 15 – 20 let, zejména, pokud se týká stavebně technických opatření. Podle vývoje mírových jednání lze tuto dobu prodloužit.“⁷

Podľa uvedeného dokumentu mal celý systém v konečnej podobe zahŕňať – okrem armádnej protiletectkej obrany zloženej z hlásnej a výstražnej služby a protiletadlového delostrelectva – priemyselnú závodnú protiletectkú ochranu, železničnú, cestnú a riečnu protiletectkú ochranu, poštovú protiletectkú ochranu, svojpomocnú protiletectkú ochranu: a) domovú a b) tzv. rozšírenú (školy, úrady a pod.), záchranné jednotky: a) požiarne, b) technické, c) zdravotnícke a d) pomocné a ďalej stavebno-technické opatrenia (výstavba protiletectkých krytov a iných objektov). Medzi najdôležitejšie úlohy prvej, časovo bližšie nevymedzenej etapy pritom mala patriť

⁴VHA Praha, f. MNO-HŠ/VL, č. j. 9022/5. odd. Taj. 1946.

⁵Tamže.

⁶VHA Praha, f. MNO-HŠ, č. j. 685/Taj.-IV/1. odd. 1946.

⁷VHA Praha, f. MNO-HŠ/VL, č. j. 11092/Dův. IPO 1947.

„úprava základných právnych norem, vybudování celostátního koordinačního orgánu protiletcecké ochrany, úprava stavebního řádu, studium a příprava konkrétní výstavby...“⁸

V súvislosti s rozpadom protihitlerovskej koalície a narastaním napätia medzi doterajšími spojencami sa otázka obnovy systému protiletceckej obrany a ochrany stále viac aktualizovala. Problematikou sa začali intenzívnejšie zaoberať aj najvyššie orgány výkonnej moci. Vtedajší predseda vlády K. Gottwald vo svojom stanovisku k návrhom generála Janouška napríklad uviedol: „Predevším považují za naléhavé vyřešit co nejdříve problém celostátní protiletcecké ochrany již v zájmu účelné výstavby státu a dvouletky, neboť organizace protiletcecké ochrany, ačkoli je jednou ze základních složek státu, dnes prostě neexistuje... Tento fakt je z hlediska bezpečnosti státu povážlivý... Začleněním protiletcecké ochrany do celostátního plánování vystanou postupně základy systému velmi odolného proti útokům ze vzduchu, aniž by stát byl zvlášt' finančně zatěžován.“⁹

K zásadnému obratu v prístupoch k výstavbe systému protiletceckej ochrany a obrany však došlo až po februári 1948 v podmienkach monopolu komunistickej moci a vojenskopolitického upevňovania východného bloku.

Prakticky bezprostredne po vymenovaní novej vlády bolo potvrdené doterajšie rozdelenie kompetencií a úloh ústredných orgánov v tejto oblasti. Ministerstvo národnej obrany malo mať zodpovednosť len za protiletceckú obranu vojsk a štátneho teritória, protiletcecká ochrana obyvateľstva a s tým súvisiace otázky zostali v kompetencii ministerstva vnútra. V rámci vnútornej reorganizácie tohto ministerstva však boli presunuté do pôsobnosti 2. oddelenia III. odboru, ktoré sa od 1. 4. 1948 premenovalo na „oddelenie Civilnej obrany“. Civilná obrana (CO) tvorila samostatnú súčasť Zboru národnej bezpečnosti.

Organizácia a riadenie príprav jednotlivých opatrení CO vychádzali z ustanovení zákona č. 82/1935 Zb., konkretizovaných v liste ministerstva vnútra orgánom štátnej správy z 10. 5. 1948. List upozorňoval, že „z naléhavých důvodů ochrany státu je třeba, aby protiletcecká ochrana byla znovu obnovena“.¹⁰ Súčasne vymedzoval pôsobnosť jednotlivých rezortov, ktoré sa na zabezpečovaní tejto úlohy mali podieľať. Do svojej kompetencie ministerstvo vnútra zaradilo organizovanie a riadenie siete regionálnych veliteľstiev protiletceckej ochrany, výstražnej a poplachovej služby, záchranej služby a svojpomocných útvarov. Ministerstvo priemyslu malo organizovať závodnú protiletceckú ochranu, ministerstvo dopravy dopravnú a ministerstvo pôšt poštových protiletceckú ochranu. List ďalej vyzýval uvedené rezorty, aby v spolupráci s ministerstvom vnútra a ministerstvom národnej obrany v čo najkratšom čase vypracovali plán „nejnaléhavějších stavebních a průmyslových investic pro protiletceckou obranu v pětiletce...“¹¹

Na základe takto vytýčených úloh a v súlade s ďalšími pokynmi ministerstva vnútra začalo prípravu opatrení CO na Slovensku riadiť a koordinovať povereníctvo vnútra. Vo vnútornom rozvrhu práce platnom od 1. 4. 1948 bolo vedením agendy CO poverené 1. oddelenie (Správa Národnej bezpečnosti) jeho III. odboru. Medzi najaktuálnejšie požiadavky patrila najmä výstavba základnej štruktúry CO podľa smernice ministerstva vnútra z júna 1948. Na podmienky Slovenska ju upresňoval výnos povereníctva vnútra č. 30250/I-III-1948 z 27. 10. 1948.

Výnos predovšetkým stanovil, že dňom 1. 11. 1948 sa do CO okrem protiletceckej ochrany začleňuje aj verejná požiaro-bezpečnostná služba. S prihliadnutím na nové územné usporiadanie ČSR, ktoré malo platiť od 1. 1. 1949, sa ďalej v nových krajských mestách, tzn. v Bratislave, Nitre, Žiline, Banskej Bystrici, Prešove a Košiciach, zriaďovali krajské inšpektoráty CO (KICO) a v jednotlivých správnych okresoch okresné inšpektoráty CO (OICO) so štatútom krajských a okresných veliteľstiev CO. V mestách a obciach, ktoré mali viac ako 3 000 obyvateľov, sa vytvárali mestské veliteľstvá CO (MVCO). MVCO boli podriadené príslušným

⁸Tamže.

⁹Tamže.

¹⁰Slovenský národný archív (ďalej SNA) Bratislava, f. PV-bezp., č. 16541-III/4-1948, kr. č. 469.

¹¹Tamže.

OICO, v Bratislave a Košiciach potom priamo KICO. Organizačne sa KICO a OICO pričleňovali ku krajským a okresným veliteľstvám ZNB. Mestské veliteľstvá CO sa stali súčasťou miestnych národných výborov, v Bratislave a Košiciach ich bezpečnostných referátov.¹²

Úloha personálneho obsadenia KICO a OICO pripadla Zboru národnej bezpečnosti. Do funkcií krajských a okresných inšpektorov CO mali byť podľa smernice ministerstva vnútra vymenovaní „schopní, energičtí, iniciatívni a zdraví dôstojníci II. služebnej triedy“.¹³ V skutočnosti však boli pre túto službu uvoľňovaní väčšinou dôstojníci a gážisti vekovo starší a tí, ktorí z iných dôvodov už nevyhovovali pre ďalšie zložky ZNB. Na ich odbornú prípravu organizovalo ministerstvo vnútra celoštátne krátkodobé kurzy so ženijnou, spojovacou, chemickou (dobovo zvláštnych bojových prostriedkov) a zdravotníckou špecializáciou. K 21. 5. 1949 boli plánované funkcie v orgánoch CO na Slovensku na úrovni povereníctva vnútra a KICO obsadené v priemere na 53,1 %. Situácia podľa jednotlivých krajov je uvedená v nasledujúcej tabuľke.

Personálna výstavba krajských inšpektorátov CO k 21. 5. 1949¹⁴

ÚRAD	MIESTO	POČTY PRACOVNÍKOV plánované / skutočné		
		dôstojníkov	gážistov	iné
Pov. vnútra	Bratislava	10/7	3/1	3/1
KICO	B. Bystrica	14/7	23/9	1/-
KICO	Bratislava	17/13	29/13	3/1
KICO	Košice	13/7	21/10	2/1
KICO	Nitra	10/6	23/13	1/-
KICO	Prešov	7/5	22/13	1/-
KICO	Žilina	9/4	26/16	1/-
SPOLU		80/49	147/75	12/3

V priebehu roka 1949 sa postupne uskutočnila reorganizácia riadiacich orgánov CO. Po novej úprave vnútornej štruktúry povereníctva vnútra v januári tohto roka prešli otázky výstavby a činnosti CO na Slovensku do pôsobnosti 10. oddelenia odboru BK.¹⁵ V súvislosti s čiastkovou reorganizáciou orgánov ZNB v letných mesiacoch potom boli krajské inšpektoráty CO premenované na VII. a okresné inšpektoráty CO na III. oddelenia krajských a okresných veliteľstiev ZNB.

V tomto čase sa vybuďovala aj sieť krajských učilíšť CO (KUCO), určených predovšetkým na odbornú prípravu veliteľov, inštruktorov a špecialistov (strojníkov a pod.) mestských

¹²SNA Bratislava, f. PV-bezp., č. 30250-III/3-1948. Zriadenie služby Civilná obrana.

¹³Štátny ústredný archív ČR Praha, f. ZV-ZNB Praha, č. 39/583, kr. č. 40. Citované podľa Holub, O.: Vývoj Sboru národnej bezpečnosti a vojsk Ministerstva vnútra v letech 1948 – 1960. Praha 1978. s. 31.

¹⁴SNA Bratislava, f. PV-bezp., č. 267-BC-1949, kr. č. 477. Celkový prehľad početných stavov služby CO na Slovensku k 21. 5. 1949.

¹⁵Archív ministerstva vnútra (ďalej AMV) SR Nitrianska Streda, f. P-2, kr. č. 2, invj. 57. Pôsobnosť Povereníctva vnútra a KNV po vydaní zákona č. 280/1948 Zb. vo veciach bezpečnostných.

a závodných hasičských zborov. KUCO vznikli v Trnave, Košiciach, Turčianskom Sv. Martine, Prešove, Banskej Bystrici a Bratislave-Rači. Okrem toho sa pripravovala výstavba záchranných jednotiek CO, o zriadení ktorých rozhodlo ministerstvo vnútra po dohode s MNO s tým, že časť povolancov bude počas výkonu základnej vojenskej služby osobitne pripravovaná pre potreby tejto zložky. Podľa pôvodných predstáv mali byť na Slovensku vytvorené tri jednotky v sile roty (80 – 100 osôb), a to v Bratislave, Nitre a Žiline.¹⁶ Napokon sa však rozhodlo, že tu bude postavená len jedna jednotka – 5. prápor CO v Trnave.

Prápor (útvár CO 2054) bol zriadený v októbri 1949. Mal charakter výcvikového strediska záchranných jednotiek a okrem výcviku vojakov základnej služby sa v ňom organizovali aj 5-mesačné kurzy pre bývalých príslušníkov Finančnej stráže a ZNB zaradených k CO. Prápor bol prostredníctvom oddelenia BK/10 poverenictva vnútra podriadený priamo ministerstvu vnútra. Vo veciach kmeňovej agendy osôb ho riadilo veliteľstvo vojenskej oblasti 4 v Bratislave a po stránke hospodársko-správnej bol zaradený do pôsobnosti krajského veliteľstva ZNB v Nitre.¹⁷

Podľa plánov odboru BK a oddelenia BK/10 poverenictva vnútra na rok 1950 sa počítalo so začatím odbornej prípravy členov svojpomocných skupín závodnej a protiletectkej ochrany, výstavby stavieb CO vo väčších mestách vrátane veliteľského úkrytu CO v Bratislave, výstavby nezávislých vodných zdrojov (studne, rybníky, vodné nádrže, kúpaliská a pod.) a so začatím budovania systému výstražnej a poplachovej služby. Vydané mali byť aj nové predpisy CO, okrem iného predpis PO-56 (organizácia žienijnej služby), PO-76 (organizácia spojovacej služby) a PO-86 (organizácia poriadkovej služby).¹⁸ Po rozčlenení ministerstva vnútra na ministerstvo vnútra a ministerstvo národnej bezpečnosti v máji 1950 však bol počet plánovaných úloh značne redukovaný a navyše došlo k podstatnej zmene kompetencií v riadení CO.

Na základe dohody predstaviteľov uvedených rezortov z 27. 6. 1950 zostala oblasť CO naďalej v pôsobnosti poverenictva vnútra. Bola však vyňatá z rámca ZNB a zodpovednosť za jej organizovanie prešla na orgány verejnej správy. Oddelenie BK/10 na poverenictve vnútra bolo zrušené a agendu CO (protipožiarna a protiletectká ochrana) prevzalo 1. oddelenie II. odboru (správneho). Na prípravu a riadenie odborných opatrení vznikla Oblastná komisia CO na Slovensku, ktorej členmi sa okrem pracovníkov poverenictva vnútra stali aj zástupcovia armády, bezpečnosti a iných rezortov. Podobné komisie sa vytvárali aj na úrovni krajských, okresných a mestských národných výborov. Doterajšie oddelenia VII. a III. krajských, resp. okresných veliteľstiev ZNB, ako aj mestské veliteľstvá CO boli zrušené.

Už koncom roka sa však začala pripravovať celková zmena koncepcie výstavby CO. Postupujúca militarizácia spoločnosti a skryté prípravy na vojnový konflikt východného bloku so Západom, sprevádzané „odporúčaniami“ sovietskych poradcov (hlavným poradcom pre oblasť CO na ministerstve vnútra bol P. K. Pastuškov), kládli dôraz na budovanie CO ako jednotného, centralizovaného a vojensky organizovaného, súčasne však na masovej základni obyvateľstva postaveného systému.

Priestor pre výstavbu a činnosť CO podľa týchto požiadaviek otvorilo uznesenie vlády ČSR o civilnej obrane z 13. 7. 1951 a nariadenie o základných úlohách a povinnostiach v CO, ktoré tvorilo prílohu uznesenia. Dokumenty v svojej podstate rušili platnosť zákona o CPO z roku 1935 a prekrývali existujúce legislatívne nedostatky budovania nového systému. Predovšetkým deklarovali samotný akt zriadenia Civilnej obrany (CO), ktorej „úlohou je účinná ochrana obyvateľstva, miest a závodů zejména před vzdušnými útoky“.¹⁹ Na právny základ stavali aj povinnosť všetkých občanov podieľať sa na realizovaní jednotlivých opatrení v CO.

¹⁶AMV SR Nitrianska Streda, f. 6/PS, kr. č. 3, inv. j. 359. Materiálna výstavba Verejnej bezpečnosti na Slovensku.

¹⁷Vojenský archív (ďalej VA) Olomouc. Organizační přehled štábů a útvarů CO 1949 – 1976 (pomůcka).

¹⁸AMV SR Nitrianska Streda, f. P-2, kr. č. 4, inv. j. 142. Pracovný a ideový plán odboru BK na rok 1950.

¹⁹VHA Praha, f. MNO-GŠ/OS 1952, kr. č. 278, sign. 27-5/1-184. Vládní uznesení o civilní obraně republiky Československé.

Medzi základné úlohy CO patrilo najmä vyzrozumievanie obyvateľstva a zamestnancov podnikov o nebezpečenstve vzdušných útokov, príprava organizačných a technických (maskovacích) opatrení „znesnadňujúci leteckým silám nepriateľa vyhľadávať dôležité ciele“, zabezpečovanie ochranných prostriedkov pre občanov, príprava obyvateľstva na plnenie úloh v CO, budovanie špeciálnych stavieb CO, ochrana úžitkových zvierat a poľných a lesných kultúr, ochrana historických a umeleckých pamiatok, udržiavanie poriadku a bezpečnosti počas vzdušných útokov a odstraňovanie ich následkov.

Výstavba riadiacich orgánov CO a príprava opatrení CO sa realizovala na základe teritoriálneho a rezortného princípu a kategorizácie miest, hospodárskych objektov a iných zariadení podľa ich významu. Medzi mestá prvej kategórie patrili najdôležitejšie spoločensko-politické a priemyselné centrá. Druhú a tretiu kategóriu tvorili mestá s menším priemyselným potenciálom, ale s veľkým celoštátnym významom. V mestách a obciach nezaraďovaných do týchto kategórií sa opatrenia CO mali pripravovať len v obmedzenom rozsahu.

Veliteľom CO na Slovensku sa stal povereník vnútra a predsedovia národných výborov boli z titulu svojej funkcie veliteľmi CO krajov, okresov a miest. Centrálny riadiaci orgán predstavoval samostatný odbor CO na povereníctve vnútra. Za jeho náčelníka bol vymenovaný pplk. Ján Majer. Ako regionálne riadiace orgány CO sa na KNV v Bratislave, Nitre, Žiline, Banskej Bystrici, Prešove a Košiciach vytvorili oddelenia CO, na národných výboroch miest zaradených do I. a II. kategórie vznikli mestské štáby CO, na národných výboroch miest III. kategórie inšpektoráty CO a na ostatných národných výboroch pôsobili inšpektori CO.

Základné úlohy a opatrenia CO sa zabezpečovali najmä prostredníctvom siete služieb CO organizovaných v rámci určených rezortov. Rezort vnútra organizoval a riadil službu protichemickú, protipožiarnu, krytovú a komunálnu, rezort stavebného priemyslu službu obnovovaciu a maskovaciu, rezort zdravotníctva službu zdravotnícku, rezort palív a energetiky službu energetickú, rezort pôšt (spojov) službu spojovaciu, rezort poľnohospodárstva službu veterinársku a rezort národnej bezpečnosti službu poriadkovú.

Na základe uznesenia vlády ČSR zo 4. decembra 1951 sa v centrálnych orgánoch týchto rezortov v Prahe a Bratislave, v rámci ich oddelení pre osobitné úlohy, zriadili referáty CO zodpovedné za budovanie jednotlivých služieb. Prednostovia rezortných referátov KNV alebo vedúci krajských útvarov rezortných zložiek (krajská správa spojov, krajské energetické závody a pod.) sa stali vedúcimi inšpekcií služieb CO. Prednostovia týchto referátov na národných výboroch, respektíve vedúci rezortných útvarov v kategorizovaných mestách boli vymenovaní za náčelníkov služieb CO. Operatívne riadenie každej služby zabezpečoval náčelník štábu služby CO. Podľa charakteru a rozsahu plánovanej činnosti jednotlivých služieb vznikali verejné útvary služieb CO.

Druhou hlavnou úlohou referátov CO uvedených a neskôr aj ďalších rezortov bolo organizovanie ochrany rezortných podnikov, závodov, ústavov a iných zariadení. Označovali sa ako objekty CO a podľa svojho významu boli začlenené do dvoch kategórií. Ich riaditelia alebo vedúci sa stali veliteľmi objektov CO. Riadili činnosť veliteľov objektových služieb CO a štábu CO objektu, ktorý zodpovedal za výstavbu a prípravu objektových útvarov CO. V objektoch celoštátneho významu sa okrem služieb a útvarov CO vytvárali aj špeciálne obnovovacie oddiely.

Centrálnym riadením všetkých služieb a útvarov v mestách a objektoch CO v ich územnom obvode boli poverené mestské štáby CO. Pri týchto orgánoch sa mali okrem toho organizovať mestské vojenské jednotky CO podriadené veliteľovi CO mesta. Iné vojenské jednotky CO, určené na ochranu osobitne dôležitých objektov štátnej správy a najvýznamnejších priemyselných podnikov v mestách, mal riadiť priamo odbor CO povereníctva vnútra.²⁰

Personálnu stránku výstavby orgánov a štábov CO v pôsobnosti povereníctva vnútra, pre ktorých funkcie sa väčšinou plánovali dôstojnícke hodnosti, zabezpečoval rezort vlastným

²⁰Tamže. Nařízení o základních úlohách a povinnostech v civilní obraně na území republiky Československé.

náborom a aktivovaním dôstojníkov v zálohe a súčasne z príslušníkov veliteľského zboru armády, uvoľnených pre potreby CO. Služby a útvary CO v mestách a objektoch CO sa organizovali z civilných osôb. Do funkcií v týchto zložkách sa ustanovovali zamestnanci rezortných podnikov a zariadení, ktorí z dôvodu zabezpečenia ich prevádzky za mimoriadnych situácií boli uvoľnení z výkonu vojenskej povinnosti. Odbornú prípravu týchto osôb v oblasti CO riadili mestské štáby CO.

Pri vytváraní služieb a útvarov CO mali dôležitú úlohu plniť spoločenské organizácie, predovšetkým Zväzarm, Československý Červený kríž a Československý zväz hasičov. Prostredníctvom svojich miestnych organizácií mali popularizovať a zabezpečovať výstavbu týchto zložiek a podieľať sa, najmä organizácie kolektívnych členov Zväzarmu, na príprave ich členov pre plnenie úloh CO.

Do výstavby systému CO sa postupne zapájali všetky rezorty štátnej správy. Okrem rezortu MNO sa riadili smernicami ministra vnútra. Rezort MNO mal osobitné postavenie. Už v nariadení o základných úlohách a povinnostiach v CO z 13. júla 1951 sa zdôrazňovalo, že: „Všetchna opatření spojená s přípravou civilní obrany na území republiky koordinuje ministr vnitra s ministrem národní obrany.“²¹ Podstata a hlavný zmysel spolupráce týchto rezortov spočívali v nutnosti zabezpečiť súlad opatrení CO s opatreniami vojenskej správy, ako aj koordináciu požadaviek na ostatné rezorty (výroba materiálu, doprava, spoje atď.).

Úzke väzby medzi orgánmi CO a vojenskej správy sa utvárali aj na nižších stupňoch. Ich základné prvky na Slovensku tvorili odbor CO povereníctva vnútra, veliteľstvo 2. vojenského okruhu v Trenčíne, velitelia a štáby CO v krajoch a mestách, veliteľstvá vojenských zväzkov a útvarov a krajské a mestské vojenské veliteľstvá. Konkrétnym obsahom bola najmä spolupráca pri zostavovaní miestnych mobilizačných plánov, plánov vyrozumienia o nebezpečenstve leteckého útoku, plánov ochrany vojenských a iných transportov osobitnej dôležitosti, pomoc pri spracovávaní tabuliek mestských vojenských jednotiek CO, poskytovanie inštruktorov na odbornú prípravu mestských štábov CO a pod.²²

Po vytvorení právneho podkladu pre činnosť CO a stanovení základnej štruktúry jej orgánov, ako aj úloh všetkým zainteresovaným zložkám sa otázka urýchleného budovania systému CO zdôvodňovala ako mimoriadne významná politická záležitosť, ako „neoddeliteľná súčasť socialistickej výstavby“.²³ Tento rozmer CO sa podčiarkoval aj kontrolou plnenia jednotlivých opatrení orgánmi a organizáciami KSS, poukazovaním na osobnú politickú zodpovednosť vedúcich pracovníkov KSS, rezortov, národných výborov, závodov a podnikov za výsledky v oblasti CO a hodnotením činnosti funkcionárov CO predovšetkým podľa politických kritérií.²⁴

V priebehu rokov 1952 – 1953 sa základná štruktúra systému CO na Slovensku v podstate rozvinula. K 6. 2. 1953 boli regionálne štáby a rezortné orgány CO vybudované na 91,7 % a do jednotlivých služieb v kategorizovaných mestách a objektoch bolo zaradených 108 500 občanov.²⁵ Plánované úlohy vo výstavbe služieb CO sa v kraji Bratislava splnili na 66,0 %, v kraji Nitra na 94,5 %, v krajoch Žilina a Banská Bystrica na 84,5 %, v kraji Košice na 86,5 % a v kraji Prešov na 95,0 %.²⁶ Etapa budovania služieb mala byť skončená do 1. 10. 1953.

Rýchle tempo mala tiež výstavba verejných útvarov CO určených na to, aby „v prípade leteckého napadnutia vedeli poskytnúť okamžitú a rýchlu pomoc postihnutému obyvateľstvu v obytných štvrtiach miest a závodov, ako aj previesť okamžitú a nutnú likvidáciu a obnovu

²¹Tamže.

²²VHA Praha, f. MNO-GŠ/OMS 1952, kr. 312, sign. 5-12/3. Zajištění organizace CO a ustanovení styčných orgánů pro CO (list ministra vnútra V. Noska náčelníkovi OMS MNO z 15. 2. 1952).

²³SNA Bratislava, AÚML ÚV KSS, f.04, kr. č. 8, a.j. 6. Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS 6. 2. 1953 – Správa o budovaní CO na Slovensku.

²⁴Tamže.

²⁵Tamže.

²⁶VHA Praha, f. MNO-sekr.min.1953, kr. č. 5, sign. 25/8/30. Situační zpráva o budování CO za 1. pololetí 1953.

poškodených miest a objektov“.²⁷ V priebehu roka 1952 vzniklo 7 719 protipožiarnych hliadok združujúcich 40 000 osôb, 5 312 zdravotníckych hliadok s celkovým počtom 29 000 osôb a 97 zdravotníckych družín, ktorých členmi sa stalo 2 300 osôb. Do skupín svojpomoci vstúpilo 89 100 občanov.²⁸

V roku 1952 sa začalo aj s výstavbou špeciálnych stavieb CO, ako boli napríklad veliteľské stanovišťa, chránené pracoviská, pozorovateľne, úkryty a pod. Objem investícií vyčlenených pre CO na tento rok sa z „naliehavých“ dôvodov a pre zistené „rezervy“ v stavebných kapacitách jednotlivých rezortov súčasne podstatne zvýšil. Pôvodný plán stavebnej výstavby CO na Slovensku bol k 31. 12. 1952 splnený na 111,8 % a zvýšený plán na 94,6 %.²⁹ Do 30. júna nasledujúceho roka sa úlohy stavebného plánu CO v kraji Bratislava splnili na 38,0 %, v kraji Nitra na 32,5 %, v kraji Žilina na 17,5 %, v kraji Banská Bystrica na 49,3 %, v kraji Košice na 48,0 % a v kraji Prešov na 67,0 %.³⁰ Okrem toho sa zvažovala možnosť využitia existujúcich podzemných priestorov pre potreby CO bez ďalšieho navrhovania investičných nákladov. Na základe prieskumu uskutočneného v septembri 1952 bolo z celkového počtu 97 vytypovaných priestorov na Slovensku navrhnutých 43 priestorov na využitie ako úkryty CO a 20 priestorov ako sklady materiálu CO.³¹

Samostatnú oblasť budovania systému CO predstavovala výstavba vojenských kádrových jednotiek. V septembri 1951, v súvislosti s celoštátnou reorganizáciou týchto útvarov, bol zrušený 5. prápor CO v Trnave a výnosom MNO č. j. 004553-OMS z 25. 10. 1951 sa zriadil 6. prápor CO (VÚ 3016) v Bratislave-Rači. Zaradený bol do priamej podriadenosti ústredného odboru CO ministerstva vnútra a jeho veliteľom sa stal npor. Oskar Horský. Organizačnú štruktúru práporu tvorilo veliteľstvo, hospodárske družstvo, ženijná rota (dve ženijné čaty, pyrotechnická čata a technická čata), rota pre odmorovanie (prieskumná čata, čata pre ručné odmorovanie a čata pre mechanické odmorovanie), chemické cvičisko, spojovacia čata a dopravná čata. Podľa tabuliek mierových počtov mal plánovaných spolu 229 osôb, z toho 26 dôstojníkov, 9 poddôstojníkov z povolania a 34 poddôstojníkov a 160 vojakov základnej služby. V marci 1952 sa v prápore nachádzalo 187 osôb, z toho 17 dôstojníkov, 40 poddôstojníkov a vojakov druhého ročníka a 130 vojakov prvého ročníka základnej služby. Prápor disponoval touto dopravnou technikou: 10 motocyklov, 4 osobné automobily, 28 nákladných automobilov a 17 špeciálnych automobilov.³²

Od jesene 1952 sa začalo uvažovať o rozšírení počtu kádrových vojenských jednotiek CO. Celoštátny plán ich rozvinutia, ktorý schválilo uznesenie politického sekretariátu ÚV KSČ z 3. 9. 1952, počítal okrem iného aj so zriadením nového práporu v Laskári pri Prievidzi a samostatných rôt v Žiline a Košiciach. Neskôr sa však upresnilo, že vzhľadom na celoštátne úsporné opatrenia bude na Slovensku postavená len jedna nová jednotka, a to 17. prápor (VÚ 2739) v Žiline.³³ Útvar bol zriadený k 1. 11. 1953 a mal v podstate rovnakú organizáciu ako 6. prápor (pozri prílohu č. 1). Za jeho veliteľa bol vymenovaný mjr. Ondrej Onderčánin.

V roku 1953, v súvislosti s čiastkovým uvoľnením medzinárodného napätia, sa tempo budovania systému CO výrazne spomalilo. Po horúčkovitej organizačnej výstavbe orgánov a zložiek CO sa pozornosť zameriavala najmä na otázku ich funkčnosti a „rozvinutí praktic-

²⁷SNA Bratislava, AÚML ÚV KSS, f. 04, kr. č. 8, a. j. 10. Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS 11. 3. 1954 – Správa o stave verejných útvarov CO.

²⁸SNA Bratislava, AÚML ÚV KSS, f. 04, kr. č. 8, a. j. 6. Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS 6. 2. 1953 – Správa o budovaní CO na Slovensku.

²⁹Tamže.

³⁰VHA Praha, f. MNO-sekr. min. 1953, kr. č. 5, sign. 25/8/30. Situační zpráva o budování CO za 1. pololetí 1953.

³¹VHA Praha, f. MNO-GŠ/OS 1952, kr. č. 282, sign. 99-4/1-41. Podzemní prostory – přehled a možnosti využití.

³²VA Trnava, f. 04019, kr. č. 3, Denný rozkaz veliteľa 6. práporu CO z 18. 2. 1952 a Tajný rozkaz veliteľa 6. práporu CO z júna 1952.

³³VHA Praha, f. MNO-sekr. min. 1953, kr. č. 5, sign. 25/8-29 (Vojenské jednotky CO), sign. 25/8-26 (Návrh na zmenu plánu rozvinutí jednotek CO) a sign. 48/1 (Návrh na zmenu plánu rozvinutí jednotek CO).

kého provádění bojové přípravy a sestavování operativních dokumentů³⁴.³⁴ Súčasne sa organizovala, a to na základe uznesenia predsedníctva ÚV KSČ zo 14. 3. 1953, široká politická kampaň s cieľom udržať a napriek novým medzinárodným podmienkam ďalej prehľbovať masové zapojenie občanov do CO.³⁵

Upresňovala sa aj organizácia odbornej prípravy obyvateľstva a funkcionárov CO. Základnú prípravu členov verejných útvarov CO miest a objektov v rozsahu 20 – 40 hodín zabezpečovali miestne organizácie Zväzarmu, Československého Červeného kríža a Československého zväzu požiarinej ochrany. Za prípravu veliteľských kádrov služieb CO zodpovedali príslušné rezorty. S pomocou inštruktorov armády a iných odborníkov pre nich organizovali rôzne formy seminárov, kurzov a internátneho školenia v celkovom rozsahu 40 – 90 hodín. Internátne kurzy pre funkcionárov služieb a útvarov CO sa uskutočňovali aj v krajských učilištiach CO. Učilište v Bratislave bolo pritom reorganizované na Kurz CO ako zariadenie s celoštátnou pôsobnosťou (ďalšie boli zriadené v Prahe a Litoměřiciach), zamerané na prípravu náčelníkov objektov a vedúcich jednotlivých referátov CO. Velitelia vojenských jednotiek CO sa pripravovali v Učilišti CO v Prahe-Břevnove (z radov dôstojníkov) a od roku 1954 aj v Učilišti CO v Olomouci (z radov absolventov ŠDZ a poddôstojníkov z povolania, základnej služby a v zálohe). Vybratí funkcionári a velitelia CO boli odosielaní do jednoročnej školy CO v ZSSR. Na základe žiadosti ministerstva vnútra dodal Sovietsky zväz súčasne základnú literatúru na spracovanie prvých učebníc a iných študijných pomôcok CO.

Na jeseň 1953 sa uskutočnili závažné zmeny v systéme štátnej správy a administratívy, medzi ktoré patrilo zlúčenie rezortov vnútra a národnej bezpečnosti a prenesenie všeobecného riadenia národných výborov z kompetencie nového ministerstva vnútra priamo na vládu. Tým sa opäť otvorila aj otázka začlenenia CO. Po zvažovaní alternatív, či CO ponechať v pôsobnosti ministerstva vnútra, alebo CO zaradiť do pôsobnosti Úradu vlády ČSR (na Slovensku predsedníctva Zboru povereníkov), sa v máji 1954 rozhodlo, že riadenie CO zostane v kompetencii rezortu vnútra. Kádrové vojenské jednotky CO boli okrem toho začlenené, spolu s Pohraničnou a Vnútornou strážou, do novovytvorených vojsk ministerstva vnútra. Doterajší ústredný odbor na ministerstve vnútra sa rozšíril na samostatnú správu CO a odbor CO na povereníctve vnútra sa premenil na oblastnú správu CO. Jej náčelníkom sa od decembra 1954 stal mjr. Jozef Ondráš.

V tomto čase začali organizáciu a činnosti jednotlivých zložiek CO postupne ovplyvňovať nové aspekty vedenia bojovej činnosti, spojené so zavedením jadrových zbraní do výzbroje armád veľmocenských štátov západného i východného bloku. Možnosti ich použitia a charakter ich ničivých účinkov menili celkové poňatie ochrany zázemia. Civilná obrana nadobúdala význam strategického faktora pri zabezpečovaní životne dôležitých funkcií štátnych orgánov a národného hospodárstva, ale tiež mobilizácie ozbrojených síl na začiatku možného vojnového konfliktu. Príprava na činnosť v podmienkach použitia jadrových zbraní a na likvidáciu ich následkov znamenala predovšetkým upustiť od doterajšieho miestneho, tzv. bodového spôsobu ochrany obyvateľstva a objektov proti klasickým prostriedkom vzdušného napadnutia a orientovať CO na plošné riešenie ochrany celého teritória proti všetkým druhom zbraní s dôrazom na zbrane hromadného ničenia.³⁶

Základné smery pre rozvinutie a doplnenie systému CO z hľadiska jeho prispôsobenia zmeneným podmienkam vedenia ozbrojeného zápasu stanovilo uznesenie politického byra ÚV KSČ z 21. 2. 1955. Vychádzali zo záveru, že: „Systém civilní obrany prechází... do zložitejšieho obdobia jak po stránce operační, tak zejména technické. Proto projevuje se tím větší potřeba zapojení všech složek, institucí a vědeckých pracovníků, nejtěsnější součinnost se složkami

³⁴VHA Praha, f. MNO-sekr. min. 1953, kr. č. 5, sign. 25/8-21. Sovětský poradce pro CO u Ministerstva vnitra.

³⁵SNA Bratislava, AÚML ÚV KSS, f. 04, kr. č. 91, a.j. 35. Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS 2. 9. 1954 – Správa o plnení uznesenia predsedníctva ÚV KSČ zo 14. 3. 1952 na úseku CO.

³⁶VHA Praha, f. MNO-NGŠ 1953, kr. č. 344, sign. 27-5/1-6. Požadavky ústředního odboru CO.

ministerstva národnej obrany a plná mobilizace širokých vrstev občanstva.³⁷ Rozpracovaním otázok spojených s riadením, organizáciou a technickým zabezpečením CO bola poverená vládna komisia ochrany proti zbraniam hromadného ničenia, ktorá vznikla z doterajšej komisie obrany proti rádiologickej a bakteriologickej zbrani. Za prípravu konkrétnych opatrení zodpovedalo ministerstvo národnej obrany. Koordinačným orgánom sa stal odbor obrany Úradu predsedníctva vlády ČSR.

Výsledkom intenzívnej práce uvedených inštitúcií bola okrem iného skutočnosť, že politické byro ÚV KSČ už 25. mája 1955 schválilo zásady plánu prípravy obyvateľstva miest a zamestnancov podnikov v súvislosti s novými úlohami CO a 17. septembra tohto roka schválilo aj zásady reorganizácie kádrových vojenských jednotiek CO. Tie vychádzali z názoru MNO, že v doterajšom poňatí úloh tieto jednotky „prakticky mali poskytnúť pomoc len určeným objektom, tvorili celkom malé útvary a vybaveny jsou jen základní technikou. Z hlediska protiatomové ochrany však budou určeny k poskytnutí pomoci celým městům, případně oblastem. V tomto směru musí být proto i náležitě doplněny na větší počty a vybaveny těžkou zemní technikou.“³⁸

Reorganizácia sa uskutočnila k 1. 1. 1956 a jej podstatu „s ohľadom na veľmi tíživou situáciu v doplnovaní“³⁹ tvorilo zlúčenie existujúcich desiatich útvarov CO do štyroch jednotiek (jeden pluk a tri prápory) s novou organizačnou štruktúrou a so zvýšenými počtami osôb a techniky. Na Slovensku zostal dislokovaný len 6. prápor CO v Bratislave (v októbri 1953 bol za jeho veliteľa vymenovaný mjr. Ferdinand Šimúnek, v apríli 1954 mjr. Juraj Marcinko a v januári 1955 pplk. Ondrej Onderčánin), ktorý bol personálne a materiálne doplnený zo zrušeného 17. práporu v Žiline (útvaru v tomto čase velil mjr. Jozef Čapkovič). Nová organizácia 6. práporu CO je uvedená v prílohe č. 2.

V druhej polovici roka 1955 vládna komisia na ochranu proti ZHN schválila aj niektoré technické smernice CO a jednotlivým rezortom stanovila zásady na spracovanie základných dokumentov a plánov v otázkach vyrozumievania obyvateľstva, vnútornej evakuácie osôb, starostlivosti o postihnutých občanov a pod. S cieľom zabezpečiť maximálne sústredenie síl a prostriedkov na ochranu najdôležitejších spoločensko-politických a priemyselných centier bol rozhodnutím vlády ČSR súčasne upresnený počet kategorizovaných miest a objektov. Okrem toho sa vytvorila osobitná skupina (tzv. skupina „Z“) miest a objektov, „u ktorých... možno predpokladať, že by se mohla stát cílem útoku atomovou zbraní a kde z tohoto důvodu budou opatření protiatomové ochrany, zejména ženiijně-technická, prováděna jako prvořadá“.⁴⁰ Zo slovenských miest bola do skupiny „Z“ zaradená Bratislava a Košice a do ďalších kategórií Trenčín, Nitra, Komárno, Žilina, Ružomberok, Martin, Považská Bystrica, Zvolen a Prešov.⁴¹

Koncom roka 1955 bol napokon spracovaný perspektívny plán rozvoja CO na obdobie 1956 – 1960 ako základná smernica realizácie komplexu hlavných opatrení a zmien v systéme CO. Kládol dôraz najmä na posilnenie krajských zložiek CO, a to pri súčasnom podstatnom zvýšení kompetencie a úloh predsedov KNV z hľadiska ich priameho riadenia.

Podľa tohto plánu sa predpokladalo doplnenie systému CO o tzv. posilové jednotky pri KNV, vytvorené zo zamestnancov a správ národných výborov a miestnych rezortných zariadení a o krajské protipožiarne a zdravotnícke prápory, budované prostredníctvom masových organizácií. V najdôležitejších krajoch mali byť okrem toho zo záloh armády vytvárané pluky CO ako mobilné vojenské jednotky krajských veliteľov CO, do ktorých organizácie by pat-

³⁷Tamže.

³⁸Tamže.

³⁹Tamže.

⁴⁰Tamže.

⁴¹VHA Praha, f. MNO-GŠ/OS 1956, kr. č. 467, sign. 24/5-18b. Plán včasného vyrozumění o nebezpečí vzdušného útoku a jeho odvolání.

rili žienijné, zdravotnícke, protichemické, protipožiarne a spojovacie celky. Na úrovni okresov, s prihliadnutím na ich vojenský a hospodársky význam, sa súčasne plánovalo zriadenie miestnych oddielov CO, zložených zo zamestnancov miestnych úradov, ústavov a zariadení. Oddiely o počte 150 – 200 osôb sa mali v prípade potreby nasadzovať do ohrozených oblastí v rámci celého kraja. Počítalo sa s tým, že krajský veliteľ CO bude takto priamo riadiť nasadenie a činnosť zložiek CO s celkovým počtom 6 – 8 tisíc osôb.

V kategorizovaných mestách sa existujúce mestské vojenské útvary CO v sile rôť mali reorganizovať na prápory a v osobitne veľkých mestách na pluky. Plánovalo sa aj doplnenie služieb a útvarov CO v kategorizovaných mestách a objektoch o prieskumné a v niektorých prípadoch tiež o zdravotnícke jednotky. Spolu s vytvorením potrebných záloh pre každú službu sa tým počty osôb v mestských a objektových útvaroch a službách mali zvýšiť o 20 – 25 %. Rozšírená, a to na „masovú základňu“, mala byť aj sieť verejných útvarov CO. Súčasne sa považovalo za žiaduce „pripraviť v každom domě skupinu svépomoci a v obvodě postaviť vyprošťovací, protipožární, zdravotnické a protichemické útvary z řad obyvatelstva“.⁴²

Štruktúru zložiek CO mali doplniť aj špeciálne zdravotnícke, protichemické a protipožiarne jednotky v priamej pôsobnosti centrálnych úradov jednotlivých rezortov. Napríklad rezort zdravotníctva dostal za úlohu pripraviť oddiely špeciálnej lekárskej pomoci v sile 200 – 250 osôb. Ich príslušníkmi mali byť najmä odborníci z lekárskech fakúlt a špecializovaných lekárskech zariadení. Bolo stanovené, že tieto oddiely „musí mít speciální zařízení, být vysoce mobilní a poskytnout v případě potreby všechny druhy neodkladné pomoci v patřičných oblastech“.⁴³ Podobné jednotky prvej pomoci, pojazdne laboratória a ošetrovne sa mali pripravovať aj v rámci krajov.

Riešené boli aj otázky výstavby špeciálnych stavieb CO, kde sa okrem iného počítalo so zvyšovaním odolnosti existujúcich stavebných zariadení a s výstavbou ťažkých nadzemných i podzemných úkrytov. Pre kategorizované mestá a objekty stanovilo ministerstvo vnútra v tejto súvislosti konkrétne žienijno-technické normatívy, vrátane tzv. potreby ukrytia obyvateľstva vo výške 60 – 70 % počtu osôb. Jej dosiahnutie sa plánovalo na polovicu 60. rokov.

Veľká pozornosť sa venovala materiáľno-technickému zabezpečeniu systému CO. V spolupráci jednotlivých rezortov so Štátnym úradom plánovacím sa napríklad upresňovali možnosti výroby ochranných licnic typu CO-1 (bývalá ľudová maska FM-3) s filrami CF-II pre obyvateľstvo, možnosti uvoľnenia protichemického, žienijného, spojovacieho a zdravotníckeho materiálu zo skladov armády a Československého Červeného kríža, ako aj začlenená časti dopravnej a ťažkej techniky miestneho hospodárstva do mobilizačných plánov CO. Na základe týchto dohôd odovzdala armáda už na jar 1956 napríklad väčšie množstvo osvetľovacích súprav 3kVA, röntgenometrov DP-1-b, rádiometrov FP-11-b a súprav na kontrolu ožiarenia jednotlivca DP-21-b. Mestským a objektovým službám CO súčasne dodávala aj filtroventilačné zariadenia typu 53.

Osobitný dôraz sa kládol na spracovanie plánov včasného vyzozumenia a varovania o nebezpečenstve nepriateľského napadnutia. Podnet na to dalo uznesenie politického byra ÚV KSČ z 25. 7. 1955 a opätovne uznesenie tohto orgánu z 2. 4. 1957. Návrh pripravený generálnym štábom čs. armády podčiarkoval predovšetkým včasnosť a rýchlosť prenikania varovných signálov, pričom doterajší systém miestneho varovania nahrádzal centralizovaným spôsobom vyhlasovania signálov. Správy o vývoji vzdušnej situácie mali byť odovzdávané cestou vzdušného prieskumu protivzdušnej obrany štátu (PVOŠ) na ústredné veliteľské stanovište PVOŠ, odtiaľ na správu CO ministerstva vnútra, oblastnú správu CO povereníctva vnútra a na ministerstvo dopravy. Tieto orgány mali zabezpečiť prenášanie signálov na nižšie stupne – na

⁴²Tamže.

⁴³Tamže.

štáby CO krajov a na Slovensku okrem toho na štáb mesta Bratislavy a na správy železničných tratí v Bratislave a Košiciach.⁴⁴

Vykonávacie smernice na zavedenie systému včasného vyrozumienia, ktoré na základe uvedeného návrhu vypracovala správa CO ministerstva vnútra, obsahovali tieto signály: situácia OHROZENIE, situácia PRÍPRAVA, VZDUŠNÝ POPLACH, NEOČAKÁVANÉ VZDUŠNÉ NAPADNUTIE, CHEMICKÝ POPLACH, POŽIARNY POPLACH a KONIEC POPLACHU.⁴⁵ Prvú praktickú previerku ich vyhlasovania a nasledujúcich opatrení na Slovensku predstavovalo zborové cvičenie systému CO, ktoré sa uskutočnilo 16. 7. 1957 v Trenčíne. Bolo zamerané na činnosť štábov, jednotiek a zariadení CO v situácii PRÍPRAVA a VZDUŠNÝ POPLACH pri leteckom bombardovaní mesta a odstraňovaní jeho následkov.⁴⁶

Doplňanie a rozširovanie systému CO však nebolo len záležitosťou jeho vlastného vývoja. Na začiatku druhej polovice 50. rokov sa CO stávala dôležitým článkom pripravovanej koncepcie obrany a ochrany týla za mimoriadnych okolností v čase mieru i vojny. Uznesenie politického byra ÚV KSČ z 3. 9. 1956, ktoré uložilo predsedovi vlády V. Širokému a ministrom národnej obrany a vnútra „prozkoumat otázky spojené s ochranou týlu jako celku“,⁴⁷ upozornilo aj na potrebu vyriešiť zapojenie CO do týchto väzieb. Na spracovaní príslušných zásad sa podieľala predovšetkým operačná správa generálneho štábu čs. armády. Po ich schválení politickým byrom ÚV KSČ dňa 16. 4. 1957 a po zapracovaní pripomienok⁴⁸ boli uznesením vlády ČSR zo 4. 9. 1957 vydané smernice o plánovaní, organizovaní a riadení obrany a ochrany štátneho územia v krajoch a okresoch.

Smernice predovšetkým stanovili, že obranu a ochranu štátneho územia v krajoch a okresoch v časoch mieru i vojny riadia, podľa vládneho nariadenia z 1. 3. 1955, komisie rád krajských (okresných) národných výborov pre veci obrany. V zmysle uznesenia politického sekretariátu ÚV KSČ z 22. 3. 1954 tieto komisie súčasne plnili funkciu regionálnych štábov obrany a ochrany. Okrem úloh spojených s obranou a ochranou dôležitých závodov a objektov, s likvidáciou „nepokojů vyvolaných reakciami živly“ a s likvidáciou nepriateľských vzdušných výsadek malí riešiť aj otázky vyrozumievania obyvateľstva miest a zamestnancov závodov o nebezpečenstve vzdušných útokov, ochrany občanov voči nim s dôrazom na použitie zbraní hromadného ničenia, odstraňovania následkov napadnutia, ako aj protivzdušnej obrany (PVO) dôležitých závodov systémom závodných jednotiek PVO.

V čase mieru mohli komisie z jednotlivých zložiek CO disponovať len kádrovými vojenskými jednotkami, pokiaľ boli dislokované v príslušnom kraji alebo okrese. Smernice pritom nevyklúčovali možnosť využitia týchto jednotiek aj na zabezpečenie vnútorného „pokoja a poriadku“, a to spolu s jednotkami Verejnej bezpečnosti, Vnútornej a Pohraničnej stráže a armády. Použitie kádrových vojenských jednotiek CO v tomto prípade však bolo viazané na súhlas ministra vnútra ako veliteľa CO ČSR. Za vojnovnej situácie mali komisie právomoc disponovať všetkými zložkami CO.

Prvoradú úlohu uvedených komisí predstavovalo spracovanie súhrnných plánov obrany a ochrany krajov a okresov. Samostatnými prílohami týchto plánov mali byť čiastkové plány pre jednotlivé oblasti a situácie, okrem iného aj z oblastí CO: a) plán vyrozumienia obyvateľstva miest a osadenstva závodov, b) plán protivzdušnej obrany závodov bránených závodnými jed-

⁴⁴VHA Praha, f. MNO-GŠ/OS 1957, kr. č. 328, sign. 28/4-10. Zpráva o plnění usnesení politického byra ÚV KSČ z 25. 7. 1955.

⁴⁵VHA Praha, f. MNO-GŠ/OS 1957, kr. č. 328, sign. 28/4-21. Základní směrnice pro zavedení systému včasného vyrozumění na území ČSR.

⁴⁶VHA Praha, f. MNO-GŠ/PVOS 1958, kr. č. 482, sign. 28/3-6. Systém uvědomování o nebezpečí vzdušného napadnutí.

VA Trnava, f. 04031, kr. č. 7. Rozkaz velitele CO Slovenska č.1 zo 16. 5. 1957.

⁴⁷VHA Praha, f. MNO-GŠ/OS 1956, kr. č. 466, sign. 22/2-7b. Úlohy MNO vyplývající z usnesení politického byra ÚV KSČ z 3. 9. 1956.

⁴⁸VHA Praha, f. MNO-GŠ/OS 1957, kr. č. 328, sign.19/2-24. Návrh usnesení a směrnic o obraně týlu.

notkami PVO, c) plán rozvinutia síl a prostriedkov CO, d) plán ukrytia obyvateľstva miest a osadenstva závodov, e) plán vnútornej evakuácie obyvateľstva miest a f) plán pomoci mestám napadnutým zbraňami hromadného ničenia. Spracovaním týchto plánov boli poverené príslušné štáby CO v súčinnosti s orgánmi ministerstiev národnej obrany, spojov, dopravy a iných rezortov a zariadení.

Smernice zdôrazňovali, že hlavnou úlohou CO pri organizovaní a riadení obrany a ochrany tyla „musí byť ochrana osôb, jejich vyprošťovanie a zdravotnícke ošetrovanie. Pri odstraňovaní následkov vzdušného napadnutia musí byť nejdříve odstránené ty škody, ktoré ohrozujú vedení vojenských operácií, zejména odstránení závad na hlavních komunikáciách, železnicích a telekomunikačných zariadeniach. Dále musí byť odstránené škody na závoch a objektoch dôležitých pro obranu státu a potom na závoch a objektoch dôležitých pro národní hospodárství.“⁴⁹

Spomínané závodné jednotky PVO mali predstavovať celkom nový prvok v systéme CO. O ich budovaní v dôležitých objektoch I. a II. kategórie, ako aj v niektorých nekategorizovaných objektoch rozhodlo politické byro ÚV KSČ už 12. 9. 1955. Jednotky sa mali vytvárať z členov Ludových milícií, osadenstva závodov a príslušníkov Vnútornej stráže. Pre organizačné a technické problémy a nejasnosť kompetencií vo vzťahu k ich riadeniu však politické byro ÚV KSČ dňa 3. 9. 1956 toto rozhodnutie zrušilo. Súčasne sa stotožnilo s názorom generálneho štábu čs. armády, aby sa výstavba týchto jednotiek riešila až v rámci organizácie obrany tyly ako celku.⁵⁰

Otázku budovania závodných jednotiek PVO opäť oživilo uznesenie vlády ČSR č. 955 zo 4. 9. 1957. Na jeho základe vydalo ministerstvo vnútra v júli 1958 dočasné smernice pre ich organizovanie, riadenie a bojové použitie. Podľa smerníc boli jednotky určené na ničenie nepriateľských vzdušných cieľov (lietadiel, bezpilotných prostriedkov, vzdušných výsadkov a pod.) a na ničenie – v priestoroch ich palebných postavení a v súlade s plánom obrany závodu – nepriateľských pozemných síl a prostriedkov (obrných vozidiel, ľahkých tankov a živej sily).

O vytváraní jednotiek PVO na konkrétnych závoch mal rozhodovať minister vnútra na základe návrhov predložených ministrami jednotlivých rezortov a schválených ministerstvom národnej obrany a Štátnym úradom plánovania. Smernice predpokladali, že jednotky budú organizované ako samostatné batérie protilietadlových dvojkánónov (PLDvK) kalibru 30 mm, pre každú batériu bolo plánovaných 52 osôb a 6 kusov PLDvK. V jednom závode sa mali postaviť maximálne dve batérie. Na obsadenie veliteľských funkcií v jednotkách sa počítalo s vojakmi v zálohe, uvoľnenými z brannej povinnosti pre potreby národného hospodárstva. Obsluhy PLDvK mali tvoriť vybraní zamestnanci závodov z radov nevojakov, a to mužov i žien.

Zodpovednosť za výcvik a bojovú pohotovosť jednotiek PVO v jednotlivých rezortoch prislúchala podľa smerníc ministrom a v závoch ich riaditeľom. Bezprostrední riadiaci článok jednotiek však predstavovali velitelia CO krajov so svojimi štábmí. Materiálne vybavenie jednotiek mal zabezpečiť rezort MNO. Smernice ďalej uvádzali, že velitelia jednotiek a členovia obslúh budú povolávaní na „dobrovoľné“ vojenské cvičenie v dĺžke 1 – 3 mesiace. Vyvrcholením ich odborného výcviku mali byť pravidelné ostré streľby. Centrálnym plánovaním a organizovaním bojovej prípravy a ostrých strelieb závodných jednotiek PVO na Slovensku bol poverený štáb CO na povereníctve vnútra.⁵¹

Výstavba závodných jednotiek PVO sa mala začať v roku 1959. Zámer ich výstavby v závoch na Slovensku je uvedený v tabuľke na strane 80.

⁴⁹VHA Praha, f. MNO-GŠ/OS 1957, kr. č.328, sign.19/2-38. Návrh vládného usnesení o plánování obrany v kraji.

⁵⁰VHA Praha, f. MNO-GŠ/OS 1956, kr. č. 466, sign. 22/2-3b. Vytvoření a vyzbrojení závodních jednotek protivzdušné obrany.

VHA Praha, f. MNO-GŠ/OS 1957, kr. č. 328, sign. 19/2-15. Zpráva o obraně týlu.

⁵¹VHA Praha, f. MNO-VL/PVOS 1958, kr. č. 482, sign. 28/3-4. Prozatímní směrnice pro organizování, řízení a bojové použití závodních jednotek protivzdušné obrany.

Plán výstavby závodných jednotiek PVO od roku 1959⁵²

ZÁVOD	POČET BATÉRIÍ
Závody J. V. Stalina, Martin	2
Považské strojárne K. Gottwalda, Považská Bystrica	1
Závody K. J. Vorošilova, Dubnica	2
Závody všeobecného strojárstva, Dubnica	1
Lodenice Komárno, závod G. Steinera	1
Kovohuty Hron, Žiar nad Hronom	1
Chemko, Strážske	1

V súvislosti s prispôsobovaním systému CO novým podmienkam vedenia bojovej činnosti a s jeho začleňovaním do väzieb spomenutej obrany a ochrany tyla sa stále zreteľnejšie ukazovalo, že nariadenie o základných úlohách a povinnostiach v CO z 13. 7. 1951 už neplní svoju funkciu. Koncom roka 1957 preto vojenská komisia ÚV KSČ odporučila vypracovať nový základný dokument o organizovaní, riadení a zabezpečovaní CO.

Túto úlohu splnilo vládne uznesenie o Civilnej obrane CO ČSR z 15. 1. 1958. Spolu so smernicami o CO, ktoré tvorili jeho prílohu, zakotvilo hlavné zásady budovania a rozvoja CO v podmienkach možného použitia zbraní hromadného ničenia a súčasne vyjadrovalo aj snahu o úzke prepojenie systému CO s inými brannými opatreniami štátu.

Civilná obrana sa v smerniciach charakterizovala ako „organizovaná činnosť a souhrn opatření k zajištění ochrany a obrany obyvatelstva před následky nepřátelských vzdušných útoků, k vytvoření podmínek pro plynulý chod hospodářského života při nepřátelských vzdušných útocích a k odstraňování následků těchto útoků“.⁵³ Ďalej sa vymedzovali základné úlohy CO, a to najmä:

1. oboznamovanie obyvateľstva so spôsobmi ochrany pred účinkami nepriateľských vzdušných útokov a jeho získavanie pre aktívnu účasť na CO;
2. príprava vnútornej evakuácie ako účinného preventívneho opatrenia CO;
3. budovanie osobitných stavieb CO a uskutočňovanie ženíjnotechnických opatrení na ochranu obyvateľstva, ako aj na ochranu významných historických, umeleckých a národných pamiatok pred účinkami nepriateľských vzdušných útokov;
4. maskovanie objektov a zariadení dôležitých pre národné hospodárstvo a vykonávanie zatemňovacích prác;
5. včasné vyzrozumievanie obyvateľstva o nebezpečenstve nepriateľských vzdušných útokov;
6. poskytovanie pomoci obyvateľom postihnutým nepriateľským vzdušným útokom;
7. zabezpečovanie verejného poriadku pri nepriateľských vzdušných útokoch a pri odstraňovaní ich následkov;
8. uskutočňovanie potrebných pyrotechnických prác v miestach postihnutých nepriateľským vzdušným útokom a
9. účasť na poskytovaní pomoci národnému hospodárstvu pri živelných pohromách.

⁵²Tamže.

⁵³VHA Praha, f. MNO-SBP 1958, kr. č. 69, sign. 28/3-1. Směrnice o civilní obraně Republiky Československé.

Opatrenia CO vyplývajúce z uvedených úloh sa mali naďalej vykonávať predovšetkým „v mestech a oblastiach, v podnikoch, úradoch, ústavoch a jiných zariadeniach (objektoch), ktoré majú mimořádný význam pro obranu státu“.⁵⁴ V kontexte s tým bola potvrdená existujúca kategorizácia miest a objektov. Základnými prvkami v štruktúre systému CO sa stali: a) vojsko CO, b) služby CO krajov, okresov a miest (zdravotnícke, spojovacie, energetické, plynárenské, dopravné, vodotechnické, poľnohospodárske, maskovacie, stavebnotechnické, poriadkové, cestné a mostné, komunálne, krytové a zásobovacie), c) služby a útvary CO objektov (vrátane závodných jednotiek PVO), d) verejné útvary CO (skupiny svojpomoci, zdravotnícke útvary a domové požiarne hliadky) a e) osobitné stavby a iné zariadenia CO.

Veliteľom CO ČSR zostal minister vnútra a veliteľom CO Slovenska povereník vnútra. Aj v obvodoch národných výborov zodpovedali za riadenie CO naďalej ich predsedovia ako mestskí, okresní a krajskí veliteľia CO. V jednotlivých rezortoch riadili zabezpečovanie úloh CO príslušné ministerstvá, na Slovensku poverenictva alebo na ich úroveň postavené orgány štátnej správy pre Slovensko, v ktorých vnútornej štruktúre sa vytvorili osobitné orgány CO ako súčasť odboru alebo oddelenia pre zvláštne (osobitné) úlohy, respektíve ako samostatné útvary.

Operatívne riadenie CO vykonávali štáby CO, ktoré predstavovali pracovné orgány veliteľov CO. Náčelníci štábov pritom boli okrem svojich veliteľov podriadení aj náčelníkom štábov vyšších stupňov. Vymenovanie náčelníka štábu CO Slovenska a štatút tohto orgánu schválil veliteľ CO ČSR na návrh veliteľa CO Slovenska. Náčelníkov štábov CO v mestách, okresoch a krajoch na Slovensku schvaľovalo poverenictvo vnútra na základe návrhov rád príslušných národných výborov. Do základných funkcií v štáboch (náčelníci a vedúci skupín) mali byť zaradovaní predovšetkým vojaci z povolania.

Smernice špecifikovali úlohy jednotlivých rezortov z hľadiska zabezpečenia opatrení CO a budovania jej jednotlivých zložiek. Značnú pozornosť venovali aj postaveniu a úlohám masových spoločenských organizácií (Zväzarm, Československý Červený kríž, Československý zväz požiarnej ochrany, ROH a iné) pri rozvoji CO. V súlade s tézou vládneho uznesenia o CO ako dôležitej súčasti obrany štátu, „ktará je vrcholnou povinností každého občana (§34 odst.1 ústavy“⁵⁵ zdôrazňovali: „Aby každý občan si osvojil základní znalosti o způsobech ochrany před účinky vzdušných útoků a o způsobech likvidace následků těchto útoků, provádějí dobrovolné organizace v rámci své působnosti **všennárodní přípravu** (zvýraznil J. Š.) obyvatelstva k civilní obraně a připravují veřejné útvary.“⁵⁶ V rámci tejto „všennárodní přípravy“ obyvatelstva mali spoločenské organizácie okrem iného participovať na zabezpečení výučby tém CO, ktoré sa od roku 1957 zaviedli do učebných osnov vysokých škôl a II. a III. stupňa všeobecnovzdelávacích a odborných škôl.

Nové poňatie systému CO i charakter a rozsah jeho úloh kládli dôraz na prehĺbenie súčinnosti a spolupráce všetkých zainteresovaných rezortov a zložiek. Osobitný význam však opäť nadobúdala najmä vzťah rezortov MNO a ministerstva vnútra, ako aj samotné postavenie MNO pri zabezpečovaní realizácie jednotlivých opatrení. Dokumentuje to okrem iného vnútorný rozkaz náčelníka generálneho štábu čs. armády č. 03 z 12. 3. 1958, ktorý v nadväznosti na uvedené smernice z januára t. r. upresňoval základné oblasti spolupráce, súčinnosti a pomoci vojenskej správy orgánom CO. Išlo predovšetkým o tieto otázky: poskytovanie operatívnych údajov pre zameranie CO v súlade s celoštátnymi obrannými opatreniami, poskytovanie údajov o prostriedkoch vzdušného napadnutia štátov NATO, pomoc pri spracovávaní operačných plánov i taktických a metodických smerníc na ochranu obyvateľstva, zabezpečenie dopĺňania vojenských jednotiek CO v čase mieru, mobilizácie a vojny osobami, materiálom a ženijnou,

⁵⁴Tamže.

⁵⁵Tamže. Usnesení vlády Republiky Československé ze dne 15. ledna 1958 č. 49 o civilní obraně Republiky Československé.

⁵⁶Tamže. Směrnice o civilní obraně Republiky Československé.

dopravnou a inou technikou, zabezpečenie výzbroje a munície pre závodné jednotky PVO a odborného výcviku ich príslušníkov, poskytovanie pomoci pri odbornej príprave štábov a veliteľov CO všetkých stupňov, poskytovanie pomoci na úseku maskovania objektov, odovzdávanie údajov o vzdušnej situácii a participovanie na opatreniach pre včasné vyrozumievanie obyvateľstva o nebezpečenstve vzdušného útoku, súčinnosť pri organizovaní a uskutočňovaní cvičení v PVOŠ a pod.⁵⁷

Na objasnenie a popularizovanie nových zásad CO sa opäť pripravoval rad akcií po línií jednotlivých rezortov, národných výborov, spoločenských organizácií i politických orgánov. V rezolúcii byra ÚV KSS zo 14. 1. 1958 sa v kontexte obsahového zamerania tejto kampane uvádzalo: „V terajšom období upevňovania obranyschopnosti našej krajiny stojí v popredí potreba ďalšieho rozvíjania a upevňovania systému civilnej obrany vzhľadom na spôsob súdobého vedenia vojen, možnosti použitia najmodernejšej vojenskej techniky a zbraní hromadného ničenia. Z tohto hľadiska je treba chápať, že budovanie systému CO je súhrnom činnosti a takých opatrení, ktoré v prípade mimoriadnej situácie umožnia čo najplynulejšie zvládnuť výrobné úlohy, udržanie poriadku, ochranu objektov pri minimálnych stratách na životoch.“⁵⁸

Dňa 25. 2. 1958 sa ÚV KSČ zaoberal otázkou zvýšenia úrovne riadiacej a kontrolnej činnosti štábov CO z hľadiska požiadavky smerovou opatrení CO do väčších územných celkov. Prijaté závery okrem iného odporúčali uskutočniť reorganizáciu týchto štábov s dôrazom na posilnenie ich zodpovednosti na úrovni okresu a kraja. K reorganizácii došlo v apríli 1958 a jej súčasťou boli aj čiastkové zmeny v štruktúre orgánov CO na Slovensku. V Bratislave a Košiciach sa zrušili doterajšie štáby CO obvodných národných výborov (s výnimkou Petržalky) a ich úlohy prevzali mestské štáby CO. V mestách zaradených do I. – III. kategórie dostali štáby CO kompetencie okresných štábov, pričom však mestské vojenské útvary CO v Nitre, Komárne a Prešove prešli z pôsobnosti mestských štábov do priamej podriadenosti príslušných krajských štábov, a to „k zabezpečeniu bezprostredného a operatívneho nasadenia... do napadnutých miest“.⁵⁹

Organizačné zmeny v systéme CO vyvrcholili na jeseň 1958. Dňom 1. septembra bol do funkcie náčelníka štábu CO Slovenska ustanovený mjr. Jozef Ondruš a k 8. 9. 1958 sa 6. prápor CO premiestnil z Bratislavy do Malaciek. V decembri 1958 sa napokon vytvoril štáb požiarnej služby CO (PS CO) pre Slovensko, za jeho náčelníka bol vymenovaný pplk. Pavel Paulík. V svojej funkcii zodpovedal veliteľovi CO Slovenska a súčasne náčelníkovi požiarnej služby ministerstva vnútra ČSR za „činnosť požiarnej služby CO v duchu celoštátne platných smerníc a... za jej riadnu prípravu na území Slovenska“.⁶⁰

O otázkach rozvoja systému CO v ČSR sa v rokoch 1957 – 1958 uskutočnil rad konzultácií s odborníkmi zo ZSSR. Na ich programe boli de facto všetky oblasti činnosti CO a jej riadenia. Osobitná pozornosť však bola venovaná otázkam, ktoré sa týkali prenikania varovných signálov a organizovania záchranných prác, spojenia pri ich riadení, problematiky odbornej prípravy a výcviku záchranných jednotiek, masovej prípravy obyvateľstva a pod. Na základe týchto konzultácií sa okrem iného začali spracovávať tzv. cieľové analýzy ako podklady na prípravu plánov likvidácie ohnisk atómových zásahov.

Analýzy sa opierali o vyhodnotenie možnosti pravdepodobného použitia jadrových zbraní proti konkrétnym mestám a objektom. Vychádzali z predpokladu, že na teritóriu Slovenska môžu byť „atómovému bombardovaniu“ vystavené tieto ciele: Bratislava-mesto (sila atómového výbuchu 100 kiloton TNT), Slovnaft Bratislava (50), Čierna nad Tisou (500), Považská

⁵⁷VHA Praha, f.MNO-KGŠ 1958, kr. č. 287, sign.1-4/5.

⁵⁸SNA Bratislava, AÚML ÚV KSS, f.04, kr. č. 164, a.j. 3. Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS 24. 1. 1958 – Rezolúcia byra ÚV KSS k súčasnému stavu v CO.

⁵⁹VA Trnava, f. 04031, kr. č. 7, Tajný rozkaz náčelníka oblastnej správy CO č. 010 z 11. 4. 1958.

⁶⁰VA Trnava, f. 04031, kr. č. 7, Tajný rozkaz povereníka vnútra č. 1 zo 17. 12. 1958.

Bystrica (50), Dubnica (500), Martin (50), Žiar nad Hronom (50), Žilina (50), Vrútky (50), Zvolen (20), Košice (20) a Veľké Kapušany (20).⁶¹

Cieľové analýzy a plány likvidácie atómových ohnísk znamenali dôležitý posun v operačnom plánovaní CO. Stali sa základným východiskom na spracovanie plánov záchranných prác pre jednotlivé zložky CO, ako aj plánov pomoci napadnutým mestám. Okrem reálnejšej kalkulácie so silami a prostriedkami kládli dôraz na zmeny v ponímaní obsahu činnosti niektorých prvkov CO. Menili sa taktické úlohy zdravotníckej služby, ktorá prechádzala od stacionárnych chránených zariadení na liečebno-odsunový systém. Prepracované a upresnené boli tiež plány pozorovania a prieskumu. Doterajšia sieť pozorovateľov umiestnených priamo v mestách sa presúvala do bezpečnej vzdialenosti od nich. Všeobecný prieskum sa zabezpečoval na to určenými a cvičenými jednotkami vojenských útvarov CO. Súčasne rástla aj úloha prieskumných jednotiek jednotlivých služieb CO.

Čiastkovou previerkou pripravenosti systému CO na Slovensku na realizáciu nových požiadaviek sa stalo zborové cvičenie CO, ktoré sa uskutočnilo v septembri 1958 v Bratislave s námetom likvidácie ohniska jadrového napadnutia. Na simulovanie podmienok jadrového napadnutia bolo využité búranie starej mestskej zástavby. Cvičenie riadil osobne náčelník štábu CO Slovenska pplk. Jozef Ondruš a zúčastnil sa ho štáb CO kraja Bratislava a štáby CO okresov Malacky, Pezinok, Senec, Trnava, Piešťany, Bratislava-vidiek, Nové Mesto nad Váhom, Myjava a Šamorín, cvičiacimi jednotkami boli jednotky CO bratislavských závodov, mestské jednotky služieb CO a 6. prápor CO z Malaciek.⁶² Získané poznatky prispeli k dokončeniu prestavby systému CO na Slovensku a k jeho ďalšiemu rozvoju v nasledujúcich rokoch.

J. ŠTAIGL: ZIVILSCHUTZ IN DER SLOWAKEI IN DEN JAHREN 1945 – 1958

Die Studie behandelt die Problematik des Zivilschutzes als des Systems von legislativen, institutionellen, Investitions-, Organisations-, Material- und sonstigen Maßnahmen zur Sicherstellung des Schutzes der Zivilbevölkerung, der Kommunikationsverbindungen, der Industriebetriebe und sonstigen wichtigen Objekte vor dem möglichen feindlichen Luftangriff, sowie für die Beseitigung der Folgen eines solchen Angriffes.

Die wachsende Bedeutung schon in den friedlichen Bedingungen gut vorbereiteten Zivilschutzsystems haben vor allem die Erfahrungen des zweiten Weltkriegs bestätigt. In der erneuerten Tschechoslowakei haben jedoch die Zugangsformen zur Ausnutzung die legislativen Unklarheiten beschränkt, sowie die wirtschaftlichen und finanziellen Schwierigkeiten des Staates und die Kompetenzstreitfälle zwischen dem Innenministerium und dem Verteidigungsministerium. Ein entscheidender Umschwung ist erst im Zusammenhang mit der Steigerung der internationalen Spannung aufgetreten, in der Atmosphäre des kalten Krieges und der bipolaren Gliederung der Welt. Die ersten Organisationsmaßnahmen im Ausbau des Zivilschutzsystems sind 1948 umgesetzt worden, unter der Führung des Innenministeriums. Die Grundsätze des Ausbaus des Zivilschutzsystems als eines einheitlichen, zentralisierten und militärisch organisierten Systems, jedoch gleichzeitig als eines auf der Maßenbasis der Bevölkerung aufgebauten Systems wurden im Regierungsbeschluß der Regierung CSR vom 13. 07. 1951 festgelegt.

Die Studie beinhaltet eine ausführliche Analyse der Verfahren und Ergebnisse der Realisation dieser Grundsätze in der Slowakei. Erklärt das Prozeß des Organisations- und Personalaufbaus, der Materialversorgung und der Vorbereitung und Aktivitäten der Zivilschutzkräfte und -mittel. Aufmerksamkeit wird hier gewidmet ebenso den militärischen Einheiten des Zivilschutzes, d.h. den Stäben des Zivilschutzes in den einzelnen Stufen, den Nachschubeinheiten dieser Stäbe und den Kader- und Gebietsmilitäreinheiten des Zivilschutzes, sowie den nicht militärischen Einheiten des Zivilschutzes, wo die Einheiten und Korps des Zivilschutzes in den Objekten und Selbsthilfeeinheiten des Zivilschutzes in den Städten und Gemeinden gehört haben. In dem Schlußteil beschäftigt sich diese Arbeit mit dem Umbau des Zivilschutzsystems je nach den durch den Beschluß der Regierung der CSR vom 15. 01. 1958 verabschiedeten festgelegten Grundsätzen, die die wichtigsten Richtungen des Aufbaus und der Entwicklung unter den Bedingungen der möglichen Anwendung der Massenvernichtungswaffen und gleichzeitig im Rahmen der Verbindung mit anderen Verteidigungsmaßnahmen des Staates bestimmt haben.

⁶¹VHA Praha, f. MNO/SVD 1959, kr. č. 296, sig.48-1/14. Varianta cílové analýzy železniční sítě ČSR z hlediska možného ničení atomovými zbraněmi.

⁶²VA Trnava, f. 04031, kr. č. 7, Rozkaz velitele CO na Slovensku č. 01 z 27. I. 1958.

